

Kronika Nauk Politycznych w Uniwersytecie Jagiellońskim

We wrześniu 2011 r. obchodzono jubileusz X-lecia Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego – WSMiP UJ. Kameralna uroczystość w centrum konferencyjnym UJ w Przegorzalach stała się okazją do spotkania kadry naukowej, pracowników bibliotek i personelu administracyjnego instytutów i katedr tworzących Wydział. Z perspektywy dziejów uczelni akademicki staż WSMiP przedstawia się naturalnie niezwykle skromnie, bo jak inaczej może wypaść zestawienie działalności Wydziału w skali dekady z sześćsetpięćdziesięcioletnim (bez mała) trwaniem Uniwersytetu.

Uniwersytecki status takich wiodących dyscyplin uprawianych w obrębie Wydziału jak Politologia czy Stosunki Międzynarodowe okazuje się mieć jednak nieporównywalnie dłuższą tradycję. Obydwie te gałęzie wiedzy wywodzą się z nauk politycznych, które u swych początków nazywano umiejętnościami politycznymi. Jako nowy przedmiot zostały wprowadzone do programu studiów uniwersyteckich w roku akad. 1801/1802. Utworzona wówczas Katedra Umiejętności Politycznych stanowiła – obok siedmiu innych katedr – integralne ogniwo Wydziału Prawa. Przytoczone okoliczności stwarzają zatem mocną podstawę do tego, aby obok X-lecia WSMiP odnotować przypadającą na 1 października br. 210-rocznicę zapoczątkowania uniwersyteckiego wykładu z zakresu umiejętności politycznych.

Z kolei 3 listopada br. minęła 100. rocznica utworzenia Polskiej Szkoły Nauk Politycznych (1911-1914) – PSNP. Czteroletni okres funkcjonowania Szkoły to zaledwie epizod w historii nauk politycznych. Jest on jednak niezwykle istotny z racji nowych pierwiastków, o jakie PSNP wzbogaciła dotychczasowy stan posiadania tej dyscypliny. Nadrzędnym celem tej placówki było podjęcie edukacji obywatelskiej prowadzonej w duchu przeciwstawiania się postępującej dezintegracji społeczeństwa coraz bardziej zasklepiającego się w kręgu spraw rozbiorowej dzielnicy. W całym okresie swojej działalności PSNP zachowała charakter instytucji prywatnej. Pozauniwersytecki status gwarantował bowiem większą niezależność organizacyjną i programową, i tym samym poszerzał swobodę manewru decydentów uczelni wobec władz zaborczych. Mimo przyjęcia takiego modelu PSNP łączyły

z uniwersytetem więzi organiczne. „Ojcami założycielami” kolegium byli 3 profesorowie Wydziału Prawa UJ – Michał Rostworowski, dyrektor Szkoły; Włodzimierz Czerkawski i Władysław Leopold Jaworski, a tron kadry profesorskiej PSNP stanowili profesorowie i docenci UJ.

Na szlaku chronologicznego przeglądu wydarzeń składających się na kalendarium nauk politycznych nie sposób nie dostrzec daty 17. II 1920 r. – uznanej za moment nadania statusu uniwersyteckiego Szkole Nauk Politycznych UJ. Mijający rok jest zatem także okazją do zarejestrowania 91. rocznicy powołania uniwersyteckiego kolegium nauk politycznych. W okresie 21 lat swego istnienia SNP UJ dała się poznać jako placówka nowoczesna z elastycznym programem kształcenia, żywo reagującym na wydarzenia i procesy polityczne zachodzące w ówczesnym świecie. Wśród kierunków nauczania i badań naukowych zaznaczał się wyraźny prymat dyscyplin ustrojowych i stosunków międzynarodowych zarówno w płaszczyźnie gospodarczej, jak i prawno-politycznej. Autorytet i prestiż uniwersytecki Szkoły oraz jej naukowa renoma stanowiły w dużym stopniu pochodną wybitnej pozycji akademickiej jej twórcy i dyrektora w latach 1921-1935, Profesora Michała Rostworowskiego. Wielu spośród absolwentów SNP UJ zajęło miejsca w gronie wybitnych osobistości ze świata kultury i nauki – by wymienić Wojciecha Natansona, Jerzego Turowicza, Melchiora Wańkowicza, Mariana Z. Jedlickiego, Kazimierza Piwarskiego i Władysława Siedleckiego.

Najmłodszy na liście jubilatów, utworzony w 1969 r. Instytut Nauk Politycznych – INP, liczy dzisiaj 42 lata. W 1999 r. przemianowany, w związku z otwarciem kolejnego po Politologii, kierunku studiów pod nazwą Stosunki Międzynarodowe, na Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Przyszły autor monografii o INP zaliczy do najbardziej istotnych rysów tej placówki fakt umiejscowienia Instytutu w obrębie Wydziału Prawa UJ. W ten sposób nawiązano z jednej strony do tradycji uprawiania nauk politycznych w Uniwersytecie Jagiellońskim. Z drugiej, przez ten krok ograniczono możliwość narzucenia – w ówczesnej realiach państwowych – naukom politycznym roli usługowo-politycznej. Fundament naukowo-badawczy Instytutu stworzyli uczeni tej miary co Prof. Prof. Konstanty Grzybowski, Kazimierz Opałek, Witold Zakrzewski, Marek Sobolewski, Maria Borucka-Arctowa i Marek Waldenberg. Powierzenia kluczowych stanowisk w Instytucie profesorom o ugruntowanej już wówczas międzynarodowej pozycji naukowej oraz ulokowanie Instytutu na Wydziale Prawa, gdzie żyli i pracowali naukowo

absolwenci SNP UJ – gwarantowały akademicki status placówki, a rozwojowi nauk politycznych nadawały charakter merytoryczny.

W równe 200 lat po powołaniu Katedry Umiejętności Politycznych UJ, tj. 1 października 2001 r., Instytut opuścił Wydział Prawa i Administracji i podjął naukowo-dydaktyczną działalność w ramach nowo ukonstytuowanego Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych, stanowiąc jego intelektualny matecznik i centralne ogniwo naukowe. Z powyższego poglądu wynika, że w mijającym roku przypadły znaczące i wcale liczne rocznice z dziejów uniwersyteckich nauk politycznych. Uznano zatem za pożyteczne, aby pod koniec 2011 r. zaprezentować ich kronikę.

* * *

Kalendarium Nauk Politycznych w UJ

I. Okres rozbiorów

1801/1802 – W 1801 roku na Wydziale Prawa zostaje przez władze austriackie ustanowiona Katedra Umiejętności Politycznych. Obowiązki pierwszego tymczasowego profesora umiejętności politycznych obejmuje Józef de Rangstein. W ramach nowego przedmiotu mieściły się wielorakie zagadnienia ustroju państwowego, administrowania, polityki, gospodarki oraz finansów. Umiejętności polityczne traktowano jako przedmiot o charakterze służebnym, widząc w nim element nauczania uniwersyteckiego służący interesom państwa absolutnego. Przekazywanie wiedzy z różnych dziedzin miało na celu przygotowanie studentów do pełnienia w przyszłości różnych funkcji w administracji państwowej.

1802/1803 – Katedrę Umiejętności Politycznych obejmuje Jan Kossowicz. Umiejętności polityczne wykłada do końca roku akademickiego 1808/1809.

1813/1814 – W okresie Księstwa Warszawskiego katedra pozostaje nieobsadzona, jednak w roku akademickim 1813/1814 wykłady z umiejętności politycznych przejściowo prowadzi profesor prawa natury Feliks Słotwiński.

1816 – 16 października 1816 roku ogłoszony zostaje Statut Organiczny Uniwersytetu Krakowskiego. Przewiduje on powstanie na Wydziale Prawa pięciu katedr prawniczych oraz prowadzenie wykładów z przedmiotu umiejętności polityczne.

1817 – Katedra Umiejętności Politycznych zostaje ponownie utworzona w 1817 roku.

1818 – W lipcu 1818 roku stanowisko profesora umiejętności politycznych na Wydziale Prawa obejmuje Mikołaj Hoszowski, który wykłada do roku 1827 (od 1823 roku formalnie katedra pozostaje nieobsadzona ze względu na objęcie przez M. Hoszowskiego funkcji senatora Wolnego Miasta Krakowa).

1828 – Funkcję zastępcy profesora w Katedrze Umiejętności Politycznych obejmuje Ferdynand Kojśiewicz. W 1831 roku otrzymuje on stanowisko profesora.

1833 – Statut Organiczny Uniwersytetu Krakowskiego, który zostaje ogłoszony 24 sierpnia 1833 roku, dokonuje reorganizacji katedr prawniczych, redukując ich ilość do czterech. Katedra Umiejętności Politycznych zostaje połączona z Katedrą Prawa Natury, Prawa Publicznego i Narodów. Prof. Ferdynand Kojśiewicz zostaje zwolniony ze stanowiska profesora. W jednej katedrze z prawem natury umiejętności polityczne znajdowały się od roku akademickiego 1833/1834 do roku akademickiego 1846/1847.

1834 – F. Kojśiewicz zostaje profesorem umiejętności politycznych i prawa natury. Umiejętności polityczne wykłada do 1847 roku, kiedy to zostaje przeniesiony w stan spoczynku.

1847 – Dochodzi do dalszych zmian organizacyjnych. Władze austriackie ustanawiają dwie odrębne jednostki: Katedrę Umiejętności Politycznych i Austriackiego Ustawodawstwa Politycznego oraz Katedrę Statystyki i Encyklopedii Prawa. Na podstawie decyzji austriackich władz zaborczych na stanowisko zastępcy profesora w Katedrze Umiejętności Politycznych zostaje mianowany Eberhard Jonak. Stanowisko to pełni do 1848 roku. Wykłady prowadzi w języku niemieckim.

1848 – Po zwiększeniu w 1847 roku liczby katedr na Wydziale Prawa z czterech do siedmiu, w miejsce Katedry Umiejętności Politycznych i Austriackiego Ustawodawstwa Politycznego oraz Katedry Statystyki i Encyklopedii Prawa powstaje Katedra Umiejętności Politycznych i Statystyki. Na stanowisko zastępcy profesora zostaje przez gubernatora Galicji mianowany Wincenty Szpor.

1850/1851 – Stanowisko zastępcy profesora umiejętności politycznych obejmuje Julian Dunajewski. Dochodzi do formalnego rozdzielenia dyscyplin umiejętności polityczne i statystyka. Wykłady ze statystyki prowadzi nadal prof. W. Szpor. Prof. J. Dunajewski umiejętności polityczne wykłada do 1855 roku. Zostaje wówczas mianowany profesorem nadzwyczajnym statystyki Akademii Prawa w Bratysławie.

1855 – Katedra Umiejętności Politycznych i Statystyki zostaje przekształcona w Katedrę Umiejętności Politycznych, Statystyki i Austriackiego Prawa Administracyjnego. Wykłady z umiejętności politycznych obejmuje Jan Koppel, który na Wydział Prawa w Krakowie zostaje przeniesiony z Ołomuńca. W ramach umiejętności politycznych coraz większą rolę zaczęły wówczas odgrywać poszczególne gałęzie nauki administracji.

1861 – Wydział Prawa UJ bez powodzenia występuje z wnioskiem o utworzenie Katedry Austriackiego Prawa Politycznego. Na Uniwersytet Jagielloński powraca J. Dunajewski, który otrzymuje stanowisko profesora w Katedrze Umiejętności Politycznych, Statystyki i Austriackiego Prawa Administracyjnego.

1868 – Z inicjatywy prof. J. Dunajewskiego w lipcu 1868 roku Wydział Prawa UJ powtórnie występuje z wnioskiem o utworzenie Katedry Austriackiego Prawa Politycznego. W jego skład wchodzić miały prawo konstytucyjne oraz prawo administracyjne. Planowana katedra nie została utworzona, jednak prof. J. Dunajewskiemu polecono prowadzenie wykładów z prawa konstytucyjnego.

1870 – Prowadzenie wykładów z encyklopedii umiejętności politycznych i umiejętności administracyjnych rozpoczyna prof. Józef Bohdan Oczapowski. W 1876 roku rezygnuje ze stanowiska.

1872 – Prof. Franciszek Kasperek rozpoczyna wykłady z prawa politycznego, które prowadzi do swojej śmierci w 1903 roku. Wniosek Wydziału Prawa UJ o mianowanie F. Kasparka profesorem prawa politycznego spotyka się z odmową ministerstwa. Zostaje on jednak

odrębnym reskrytem upoważniony do prowadzenia wykładów. Formalnie Prof. F. Kasperek zajmuje Katedrę Filozofii Prawa i Prawa Narodów.

1876 – Prof. F. Kasperek ogłasza rozprawę „O nauce umiejętności politycznych”, w której wskazuje, że na uniwersytetach austriackich i niemieckich prawo polityczne jako przedmiot uniwersytecki jest traktowane niechętnie. Widziano w nim bowiem – jak pisze prof. F. Kasperek – „sposobność do krytyki istniejącego systematu rządu”. Stanowisko zajęte przez prof. F. Kasparka zwraca uwagę na konieczność przyznania prawu politycznemu należnego mu miejsca w nauczaniu uniwersyteckim.

1877 – Ukazuje się pierwszy tom dzieła prof. F. Kasparka pt. „Prawo polityczne ogólne z uwzględnieniem austriackiego razem ze wstępną nauką ogólną o państwie”. Drugi tom dzieła zostaje opublikowany w 1881 roku.

1880 – W związku z objęciem stanowiska austriackiego ministra skarbu prof. J. Dunajewski opuszcza Katedrę Umiejętności Politycznych, Statystyki oraz Austriackiego Prawa Administracyjnego. Utworzona w 1801 roku katedra umiejętności politycznych przestaje istnieć. W jej miejsce miały powstać nowe jednostki: Katedra Prawa Administracyjnego i Statystyki (w 1887 roku przemianowana na Katedrę Prawa Administracyjnego, Państwowego i Statystyki) oraz Katedra Ekonomii Politycznej.

1886/1887 – Wydział Prawa UJ podejmuje uchwałę, że w ramach nauk politycznych powinny być wykładane jako przedmioty obowiązkowe: ekonomia polityczna i polityka ekonomiczna, nauka skarbowości i prawo skarbowe austriackie, nauka administracji ogólnej i austriackiej, prawo administracyjne austriackie, prawo polityczne ogólne i austriackie, a także prawo narodów i statystyka.

1887 – Pierwszym oficjalnym profesorem prawa konstytucyjnego zostaje mianowany Józef Kleczyński. Od 1887 roku wykłady z prawa politycznego prowadzą zarówno prof. F. Kasperek, jak i prof. J. Kleczyński. Ten ostatni umiera w 1900 roku.

1901 – Michał Bobrzyński zostaje mianowany profesorem ogólnego i austriackiego prawa politycznego. Powstaje wówczas na Wydziale Prawa UJ odrębna katedra prawa politycznego, którą prof. M. Bobrzyński kieruje do 1908 roku. W tymże roku prof. M. Bobrzyński otrzymuje stanowisko namiestnika Galicji i rezygnuje z pracy uniwersyteckiej.

1903 – Profesorem nadzwyczajnym prawa narodów oraz ogólnego i austriackiego prawa politycznego zostaje mianowany Michał Rostworowski.

1909 – 24 października 1909 roku założone zostaje w Krakowie Towarzystwo Polskiej Szkoły Nauk Politycznych. Do władz stowarzyszenia wchodzi profesorowie Wydziału Prawa UJ: Michał Rostworowski, Aleksander Włodzimierz Czerkowski oraz Władysław Leopold Jaworski. Zadaniem Towarzystwa jest podjęcie prac organizacyjnych w celu uruchomienia w Krakowie nowej jednostki: Polskiej Szkoły Nauk Politycznych.

1911 – W listopadzie 1911 roku – jako instytucja prywatna – rozpoczyna działalność Polska Szkoła Nauk Politycznych. Szkoła funkcjonuje jednak pod patronatem Rady Wydziału Prawa UJ, a wykłady prowadzą w niej pracownicy naukowcy Wydziału. Funkcję dyrektora Szkoły sprawuje prof. M. Rostworowski. Kres działalności Polskiej Szkoły Nauk Politycznych przypada na rok 1914.

II. Dwudziestolecie międzywojenne i okres II wojny światowej

1920/1921 – Na bazie reaktywowanej po odzyskaniu niepodległości Polskiej Szkoły Nauk Politycznych zorganizowana zostaje nowa jednostka: Szkoła Nauk Politycznych. 17 lutego 1920 roku oraz 23 marca 1921 roku Rada Wydziału Prawa UJ przyjmuje dwie uchwały o przejęciu naczelnego nadzoru nad jej działalnością. Datę przyjęcia pierwszej z nich uznaje się za moment uzyskania przez Szkołę statusu jednostki uniwersyteckiej. Początkowo wznawia ona działalność jako Polska Szkoła Nauk Politycznych, prowadzona w dalszym ciągu przez Towarzystwo Polskiej Szkoły Nauk Politycznych.

1921 – 10 czerwca 1921 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydaje zgodę na podjęcie działalności przez Szkołę Nauk Politycznych. Jej organizacja, zasady funkcjonowania oraz profil nauczania odwołują się do wzorów wyznaczonych przez paryską Wolną Szkołę Nauk Politycznych (*Ecole Libre des Sciences Politiques*). Pierwszym dyrektorem nowej placówki zostaje prof. M. Rostworowski. Głównym zadaniem krakowskiej Szkoły Nauk Politycznych jest uzupełnienie studiów prawniczych, a słuchaczom nieposiadającym wykształcenia prawniczego – przekazanie wiedzy politycznej i ekonomicznej, niezbędnej w późniejszej pracy w instytucjach państwowych lub

gospodarczych. Forma kształcenia opiera się na dwuletnim cyklu wykładów monograficznych i seminariów. Ukończenie studiów i otrzymanie dyplomu wymaga złożenia 20 egzaminów. Dyplom ukończenia Szkoły nie jest świadectwem ukończenia studiów wyższych.

1922 – Między Rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Juliuszem Nowakiem a prezesem Towarzystwa Polskiej Szkoły Nauk Politycznych prof. M. Rostworowskim zostaje zawarta umowa, na mocy której Polska Szkoła Nauk Politycznych została w formie darowizny przekazana Uniwersytetowi Jagiellońskiemu. 30 czerwca 1922 roku umowa zostaje zatwierdzona uchwałą Senatu UJ.

1924 – Szkoła Nauk Politycznych UJ otrzymuje statut opracowany przez Wydział Prawa UJ, który Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zatwierdza 19 kwietnia 1929 roku. Na jego podstawie Szkoła Nauk Politycznych funkcjonuje jako oddzielna jednostka w ramach Wydziału Prawa UJ. Wydział ma sprawować bezpośredni nadzór nad jej działalnością, a także powierzać jednemu ze swoich profesorów funkcję dyrektora Szkoły. Ponadto, każdego roku Wydział Prawa UJ winien przyjmować program prowadzonych w Szkole wykładów, jak również dokonywać zatwierdzenia listy wykładowców. Ścisłe związki z Wydziałem Prawa UJ powodują, że w programie studiów poczesne miejsce zajmują przedmioty prawnicze. Prawnicy przeważają także wśród wykładowców Szkoły.

1930 – Prof. M. Rostworowski zostaje wybrany na sędziego stałego w Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze.

1934 – Siedzibą szkoły zostaje budynek Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa przy ul. Jabłonowskich 5, obecna siedziba Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ.

1936 – Funkcję dyrektora Szkoły obejmuje prof. Zygmunt Sarna, który sprawuje ją do 1939 roku.

1939 – Zajęcia w Szkole Nauk Politycznych przerywa wybuch II wojny światowej.

1944 – Grupa dwunastu studentów podejmuje zajęcia w formie tajnego nauczania konspiracyjnego. Zajęcia dla studentów prowadzą prof. prof. Maciej Starzewski i Henryk Batowski.

III. Okres po II wojnie światowej

1946 – Szkoła Nauk Politycznych UJ wznawia działalność w nowych warunkach politycznych okresu powojennego. 4 listopada 1946 roku odbywa się uroczysta inauguracja roku akademickiego. Funkcję dyrektora Szkoły obejmuje wybitny znawca prawa międzynarodowego publicznego prof. Ludwik Ehrlich. Mimo obiecującego początku (w roku akademickim 1946/1947 na wykłady zapisało się przeszło sześćuset słuchaczy) w latach 1946-1949 odbyły się jedynie dwa cykle wykładowe.

1948 – Zarządzeniem z 14 czerwca 1948 roku Ministerstwo Oświaty wstrzymuje wpisy na pierwszy rok studiów.

1949 – Szkoła Nauk Politycznych UJ zostaje rozwiązana. W ciągu 21 lat działalności Szkoły (19 w okresie międzywojennym i 2 lata po zakończeniu II wojny światowej) wykładali w niej wybitni specjaliści z zakresu prawa, ekonomii, historii czy socjologii: m. in. prof. prof. Henryk Batowski, Jan Dąbrowski, Roman Dybowski, Ludwik Ehrlich, Stanisław Estreicher, Hipolit Gliwic, Adam Heydel, Marian Jedlicki, Kazimierz Władysław Kumaniecki, Stanisław Kutrzeba, Michał Rostworowski, Zygmunt Sarna, Maciej Starzewski, Edward Taylor, Adam Vetulani, Stanisław Wędkiewicz, Bohdan Winiarski, Władysław Wolter, Fryderyk Zoll.

1969 – W ramach Wydziału Prawa UJ zostaje powołany Instytut Nauk Politycznych. Do pierwszych wykładowców Instytutu należą m. in. prof. prof. Konstanty Grzybowski, Kazimierz Opałek, Marek Sobolewski i Witold Zakrzewski. Pierwszym dyrektorem Instytutu zostaje prof. K. Opałek. Funkcję tę pełni do 1975 roku.

2000 – Na mocy uchwały Senatu UJ z 19 kwietnia 2000 roku zostaje utworzony Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych. Uchwała Senatu z 20 grudnia 2000 roku określa strukturę organizacyjną Wydziału. W jego skład wchodzi pozostający dotychczas w ramach Wydziału Prawa Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych.

2001 – 1 października 2001 roku Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ rozpoczyna działalność. Pierwszym dziekanem nowo utworzonego Wydziału zostaje prof. Andrzej Mania, który obowiązki dziekana sprawuje do 31 sierpnia 2002 roku. Na stanowisko dziekana Wydziału zostają wybierani kolejno: prof. prof. Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (do 2008 r., dwie kadencje) oraz Bogdan Szlachta.

2010 – W ramach Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, obok dwóch dotychczas prowadzonych kierunków studiów: Politologii i Stosunków Międzynarodowych, zostaje uruchomiony nowy kierunek: Bezpieczeństwo Narodowe.

Andrzej Zięba

Łukasz Jakubiak

Literatura:

M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1964.

P. Sarnecki, *Michał Rostworowski (1864-1940)*, [w:] J. Stelmach, W. Uruszczak (red.), *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.

A. Zięba, *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2001, t. LIII, z. 2.